

OPINIA
KRAJOWEJ RADY SĄDOWNICTWA

z dnia 14 września 2017 r.

**w przedmiocie rządowego projektu ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem
osoby fizycznej**

Krajowa Rada Sądownictwa, po zapoznaniu się z treścią projektu ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej (nr z wykazu prac legislacyjnych: UD190), przedstawionego do zaopiniowania przy piśmie Ministra Rozwoju i Finansów z 19 lipca 2017 r. (znak: DDR-III.0210.18.2017), popiera inicjatywę ustawodawczą mającą na celu zapewnienie przedsiębiorcom, będącym osobami fizycznymi warunków do zachowania ciągłości funkcjonowania przedsiębiorstwa po ich śmierci.

Rada zgłasza jednocześnie poniższe uwagi do przedstawionego projektu ustawy.

Zagadnieniem związanym z powoływaniem i odwoływaniem zarządcy sukcesyjnego, które w ocenie Krajowej Rady Sądownictwa może wywoływać wątpliwości interpretacyjne i kształtować przyszłą praktykę, jest możliwy wpływ współmałżonka przedsiębiorcy na ustanowienie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę, za życia przedsiębiorcy. Zgodnie z brzmieniem art. 11 ust. 1 i 2 projektu ustawy zarządcę może powołać przedsiębiorca, składając oświadczenie woli w formie pisemnej pod rygorem nieważności. Projektodawca zakłada, że przedsiębiorca prowadzący przedsiębiorstwo, którego składniki są objęte majątkiem wspólnym małżonków, podejmuje tę czynność prawną bez potrzeby uzyskania zgody małżonka, czyli jako czynność związaną z wykonywaniem działalności zarobkowej, o której mowa w art. 36 § 3 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682, dalej jako k.r.o.). Rada zauważa, że również w takim wypadku, zgodnie z art. art. 36¹ k.r.o., małżonek może sprzeciwić się tej czynności zarządu majątkiem wspólnym zamierzonej lub dokonanej przez drugiego małżonka. Z uwagi na kompleksowość przedstawionej do zaopiniowania regulacji, kwestia wpływu współmałżonka na dokonanie tej czynności prawnej również zasługuje na uwzględnienie w projekcie ustawy, w przeciwnym razie wątpliwości interpretacyjne mogą powstawać na kanwie ewentualnego zastosowania obowiązujących przepisów art. 36¹ i art. 39 k.r.o. Należy uwzględnić, że stanowisko przedsiębiorcy i jego małżonka w kwestii zarządu przedsiębiorstwem po śmierci przedsiębiorcy może nie być tożsame, co jest szczególnie istotne z uwagi na projektowane uprawnienie współmałżonka do odwołania zarządcy

sukcesyjnego po otwarciu spadku, w wypadkach wskazanych w projektowanych przepisach (art. 18 ust. 2 pkt 2 projektu ustawy).

Nieuzasadnionym w ocenie Rady jest zastosowanie różnych wymogów formalnych dla oceny ważności powołania i odwołania zarządcy sukcesyjnego i uzależnienie tej kwestii od podmiotu dokonującego tej czynności prawnej. Projekt ustawy w art. 11 ust. 2 i art. 18 ust. 1 przewiduje, że powołanie i odwołanie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę wymagać będzie zachowania formy pisemnej pod rygorem nieważności. Z kolei powołanie i odwołanie zarządcy przez współmałżonka lub następców przedsiębiorcy, w myśl art. 12 ust. 3 i art. 18 ust. 3 projektu ustawy, będzie wymagało formy aktu notarialnego pod rygorem nieważności. Tego rodzaju różnica jest nieuzasadniona z uwagi na identyczne skutki prawne do jakich prowadzić mogą obie czynności (por.: art. 10 ust. 3 projektu ustawy w zakresie w jakim ustanowienie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę może odnieść skutek dopiero po jego śmierci w chwili dokonania wpisu do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej). Rada postuluje zatem ujednoczenie zasad związanych z ustanowieniem zarządcy sukcesyjnego poprzez wprowadzenie obowiązku zachowania formy aktu notarialnego pod rygorem nieważności zarówno do czynności dokonywanych przez spadkodawcę, jak i przez spadkobierców. Tego rodzaju rozwiązanie uprości ewentualne postępowanie dowodowe i wydatnie wpłynie na bezpieczeństwo obrotu gospodarczego, eliminując możliwość równoczesnego istnienia wzajemnie wykluczających się aktów prawnych sporządzonych w formie pisemnej i aktu notarialnego. Rozwiązanie to będzie ponadto spójne z obowiązkiem notyfikacyjnym nałożonym na notariusza w art. 20 ust. 3 projektu ustawy.

Rada wskazuje również, że powyższa uwaga jest aktualna do przewidzianej w art. 19 ust. 1 projektu ustawy możliwości rezygnacji zarządcy sukcesyjnego z funkcji, której forma uzależniona jest od tego czy jest dokonywana przed śmiercią, czy po śmierci przedsiębiorcy, a także do możliwości ustanowienia prokurenta zarządcą sukcesyjnym na wypadek śmierci przedsiębiorcy (art. 11 ust. 3 projektu ustawy).

Zgodnie z brzmieniem art. 10 ust. 1 pkt 3 i art. 10 ust. 2 pkt 2 projektu ustawy warunkiem koniecznym do ustanowienia zarządu sukcesyjnego jest dokonanie wpisu do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej przez uprawniony podmiot. Projekt ustawy nie określa jednak dokładnego terminu w jakim zarząd sukcesyjny może zostać odwołany przez przedsiębiorcę lub jego następców. W art. 18 ust. 1 i 3 projektu ustawy wskazano jedynie formę w jakiej tego rodzaju czynność prawna powinna być dokonana, nie precyzując skutków jej dokonania. Mając na uwadze powyższe, Rada proponuje

ujednoczenie projektu ustawy i przyjęcie rozwiązania analogicznego do zastosowanego w art. 10 ust. 1 pkt 3 i art. 10 ust. 2 pkt 2 projektu ustawy – uzależnienia skuteczności odwołania zarządcy od dokonania odpowiedniego wpisu w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej przez podmioty uprawnione. Takie rozwiązanie legislacyjne wpłynie wydatnie na pewność obrotu gospodarczego, gdyż będzie uzależnione od aktualności wpisów w powszechnie dostępnej Ewidencji.

Kwestią również wymagającą szerszego uregulowania jest sytuacja, w której przedsiębiorca powołuje zarządcę sukcesyjnego poprzez dokonanie czynności w przepisanej ustawowo formie, jednak na skutek przedwczesnej śmierci przedsiębiorcy nie zostaje wypełnione jedno z dwóch pozostałych wymagań wskazanych w art. 10 ust. 1 pkt 2 i 3 projektu ustawy. W art. 10 ust. 3 projektu ustawy przewidziano wprowadzić możliwość dokonania wpisu do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej po śmierci przedsiębiorcy, jednak jest to możliwe jedynie w sytuacji, gdy wniosek o wpis został złożony przed jego śmiercią. Projektodawca nie reguluje wprost sytuacji gdy śmierć przedsiębiorcy następuje po powołaniu zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę (art. 11 ust. 2 projektu ustawy), a przed skutecznym złożeniem wniosku o wpis do CEIDG. Należy przyjąć, że projektodawca wyklucza w takim wypadku zakończenie procedury ustanowienia zarządcy sukcesyjnego przez wpis do CEIDG, należałoby to jednak wprost postanowić w przepisach regulujących tę procedurę. Mając przy tym na uwadze postulowaną w projekcie potrzebę należytego zabezpieczenia możliwości prowadzenia przedsiębiorstwa po śmierci przedsiębiorcy można rozważyć wprowadzenie do projektu ustawy regulację uprawniającą do udzielenia zgody przez osobę powołaną na zarządcę sukcesyjnego przez przedsiębiorcę po jego śmierci (art. 10 ust. 1 pkt 2) oraz do wystąpienia z wnioskiem o wpis zarządcy sukcesyjnego powołanego przez przedsiębiorcę do CEIDG po śmierci przedsiębiorcy przez osobę powołaną na zarządcę sukcesyjnego (art. 10 ust. 1 pkt 3), ale w takim wypadku dla czynności prawnej przedsiębiorcy powołania zarządcy sukcesyjnego bezwzględnie konieczna byłaby forma aktu notarialnego.

Co do projektowanych przepisów dotyczących zarządu przedsiębiorstwem w spadku przez zarządcę sukcesyjnego (art. 23 i nast. projektu ustawy) należałoby rozważyć wprowadzenie regulacji nakładającej na zarządcę sukcesyjnego obejmującego zarząd przedsiębiorstwa obowiązek sporządzenia i złożenia wykazu inwentarza obejmującego składniki przedsiębiorstwa przed sądem lub notariuszem w oznaczonym ustawowym terminie, liczonym od objęcia przedsiębiorstwa w zarząd (por.: art. 1031¹ i nast. ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U. z 2017 r. poz. 459 ze zm., dalej jako k.c.).

W art. 18 ust. 2 projektu ustawy wprowadzono ponadto katalog podmiotów uprawnionych do odwołania zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy. Wątpliwości Krajowej Rady Sądownictwa wzbudza treść art. 18 ust. 2 pkt 1 i 2 projektu ustawy. Zgodnie z literalną wykładnią tych przepisów zarządcę sukcesyjnego będzie mógł każdorazowo odwołać jeden z następców prawnych przedsiębiorcy oraz małżonek przedsiębiorcy, posiadający udział w przedsiębiorstwie w spadku. Tego rodzaju rozwiązanie legislacyjne prowadzi do sytuacji, w której zarządca sukcesyjny będzie mógł zostać odwoływany bez zgody pozostałych podmiotów których zgoda była konieczna do jego powołania (por.: art. 12 ust. 1 pkt 1–3 projektu ustawy). Przeczy ono istocie instytucji zarządu sukcesyjnego, który zgodnie z art. 8 ust. 1 projektu ustawy ma być sprawowany na rachunek wszystkich następców prawnych przedsiębiorcy i małżonka przedsiębiorcy, którym przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku. Za zasadne należy uznać tym samym wprowadzenie obowiązku uzyskania zgody wszystkich podmiotów, na rachunek których działa zarządca sukcesyjny, a przy braku takiej zgody lub braku możliwości jej uzyskania, zgody sądu.

Projektodawca w art. 17 wprowadza możliwość dochodzenia przez małżonka i następców prawnych przedsiębiorcy udziału w zyskach przedsiębiorstwa. W ustawie brak jednak definicji zysku przedsiębiorstwa oraz górnej wysokości wypłacanych zysków. W praktyce może to doprowadzić do wątpliwości interpretacyjnych oraz sporów prowadzących do kierowania do sądu wniosków o odwołanie zarządcy sukcesyjnego. Rada postuluje zatem doprecyzowanie norm zawartych w art. 17 projektu ustawy w sposób czyniący zadość celom ustawy, do których należy przede wszystkim umożliwienie kontynuowania działalności gospodarczej wykonywanej przy użyciu przedsiębiorstwa zarówno w czasie zarządu sukcesyjnego, jak i po zakończeniu postępowania spadkowego.

W uzasadnieniu przedstawionego projektu ustawy wskazano, że zaproponowana zmiana przepisów Kodeksu cywilnego dotyczących możliwości ustanowienia prokury (art. 109¹ § 1 i art. 109⁷ § 4 k.c.) podyktowana jest koniecznością rozciągnięcia zastosowania tej instytucji na osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Jak wyjaśniono w uzasadnieniu projektu, za doprecyzowaniem treści art. 109¹ § 1 k.c., w sposób uwzględniający osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, przemawia między innymi brzmienie art. 109⁷ § 4 k.c., który przewiduje, że prokura nie wygasa w razie śmierci przedsiębiorcy lub utraty przez niego czynności do zdolności prawnych. Rada podziela tego rodzaju argumentację, wskazuje jednak, że w uzasadnieniu projektu nie wyjaśniono w sposób wystarczający motywów nowelizacji art. 109⁷ § 4 k.c., polegającej na usunięciu przesłanki

śmierci przedsiębiorcy. Wątpliwość Rady wzbudza zatem jednoczesne powoływanie się przez projektodawcę na brzmienie tego przepisu, które, na mocy tej samej ustawy nowelizującej, ma podlegać zmianie przeczącej podniesionej argumentacji. Sama możliwość ustanowienia prokurenta zarządcą sukcesyjnym zarówno przez przedsiębiorcę za życia, jak i jego spadkobierców, nie jest w ocenie Krajowej Rady Sądownictwa wystarczającą przesłanką do zmiany brzmienia art. 109⁷ § 4 k.c., szczególnie z uwagi na pełną fakultatywność zastosowania przepisów ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej do ustanowionej przez przedsiębiorcę prokury. Tego rodzaju zmiany mają charakter systemowy i znajdują zastosowanie nie tylko do stosunków prawnych objętych przedstawionym projektem ustawy. Winny być zatem należycie uzasadnione i konsultowane przez projektodawcę. Umieszczenie zmian przepisów Kodeksu cywilnego dotyczących prokury w Rozdziale 6 zatytułowanym „Zmiany w przepisach obowiązujących” może być uznane za naruszenie § 92 ust. 1 i 2 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. z 2016 r. poz. 283), które określa dopuszczalny przedmiotowy zakres ustawy nowelizującej.

Wątpliwości odnośnie do zasadności wzbudza również zaproponowana zmiana ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 1822, ze zm., dalej jako k.p.c.) w zakresie w jakim w art. 87 k.p.c. po § 2 proponuje się dodać § 2a uprawniający zarządcę sukcesyjnego do pełnienia funkcji pełnomocnika następcy prawnego przedsiębiorcy w sprawach wynikających z prowadzenia przedsiębiorstwa. Zgodnie z przedstawionym do zaopiniowania projektem ustawy, istotą zarządu sukcesyjnego jest samodzielne działanie w imieniu własnym w zakresie zarządu przedsiębiorstwem podlegającym dziedziczeniu w okresie poprzedzającym dział spadku. Zarządca sukcesyjny wchodzi zatem w prawa zmarłego przedsiębiorcy, a kontrola następców prawnych przedsiębiorcy nad dokonanymi przez zarządcę czynnościami dotyczy jedynie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu. Jednocześnie w ramach pełnionej funkcji zarządca jest umocowany do czynności sądowych i pozasądowych związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku. Do chwili działu spadku lub odwołania zarządcy sukcesyjnego, następca prawny przedsiębiorcy jest więc ograniczony w możliwości dokonywania czynności prawnych związanych z przedsiębiorstwem. Tak ukształtowana pozycja zarządcy sukcesyjnego zdaje się wykluczać możliwość ustanowienia go pełnomocnikiem następcy prawnego przedsiębiorcy z uwagi na bardzo ograniczony zakres czynności prawnych do jakich jest uprawniony następca prawny od chwili wprowadzenia zarządu przedsiębiorstwem, a sprowadzający się przede wszystkim do możliwości odwołania

zarządcy sukcesyjnego lub zbycia udziału w spadku. Wątpliwości budzi także kwestia umożliwienia umocowania zarządcy sukcesyjnego do udzielenia zgody na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu w imieniu następcy prawnego, gdyż prowadziłoby to do wyłączenia ustawowej kontroli spadkobiercy nad niektórymi czynnościami zarządcy sukcesyjnego.